

ҚЫТАЙДАҒЫ ШЕТЕЛДІК ИНВЕСТИЦИЈАЛАР

Қытайдың экономикалық және саяси ықпалының артуының негізгі қозғаушы күштерінің бірі шетелдік инвестицияны ынталандыратын экономикалық реформалар болды. Бұл инвестициялар Қытайға өзінің негізгі салаларын дамытуға, елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және сауданың өсуіне мүмкіндік береді. Қытай экономикасының көтерілуі және айтарлықтай үнемдеу оны ең ірі әлемдік инвесторлардың біріне айналдырды. Сондықтан, бұл сараптамада Қытайдың шетелдік инвестицияларының динамикасы мен заңдылықтарын талдау арқылы оның ықтимал әсері көрсетілді.

Біріккен ұлттар ұйымының Сауда және даму жөніндегі конференциясының деректеріне сәйкес, Қытайдың шетелдік инвестициясының көлемі айтарлықтай өсіп, 1982 жылғы 44 миллион доллардан 2020 жылы шамамен 133 миллиард долларға дейін өсті (қазіргі бағамен). Осылайша, есепті кезеңдегі көрсеткіш 3,021 еседен астам өсті. Мысалы, Америка Құрама Штаттарының (АҚШ) шетелдік инвестициялары 1982 жылғы шамамен 1,1 миллиард доллардан 93 миллиард долларға дейін 86 есе өсті. Меншікті капиталға келетін болсақ, есепті кезеңде Қытайдың эталондық көрсеткіші 39,4 миллион доллардан 2,4 триллион долларға дейін өсті, ал АҚШ көрсеткіші 228,3 миллиард доллардан 8,1 триллион долларға дейін өзгерді. Қытайдың жаһандық сыртқы инвестициялардағы үлесі ағымдық негізде 1982 жылғы 0,16%-дан 2020 жылы шамамен 18%-ға дейін өсті, ал қор негізіндегі көрсеткіш 0,007%-дан шамамен 6%-ға дейін өзгерді.

Соңғы 40 жыл ішінде Қытайдың шетелдегі тікелей шетелдік инвестициялар моделін (OFDI) «ішкі» (1978–1999), «босанған» (2000–2016) және «реттелген» (2017 жылдан бастап) сияқты кезеңдерге бөлуге болады. 1991 жылға дейін OFDI-ді бағыттайтын бірнеше заңдар мен ережелер қабылданды және тек мемлекеттік кәсіпорындарға шетелге инвестициялауға рұқсат етілді. 1992 жылдан 1999 жылға дейін OFDI орташа ағыны 2,686 миллиард долларды құрады, ал 1982 жылдан 1991 жылға дейін 537 миллион доллар болды. Дамыған елдерде қаржы тапшылығын тудырған әлемдік қаржы дағдарысы Қытай бизнесіне мүмкіндік туғызды. 2008 жылы жаһандық тікелей шетелдік инвестициялар (ТШИ) ағыны 14%-ға қысқарғанымен, Қытайдың ТШИ ағыны 2008 жылы екі еседен астам өсіп, 55,9 миллиард долларға жетті. Қытайлық бизнестің ТШИ-ға қатысуының негізгі мотивтері пайдаға, активтерге және табиғи ресурстарға ұмтылуды қамтиды. Зерттеулер көрсеткендей, Қытай негізінен теңіз жағалауындағы елдерге инвестиция

салады және порт секторына инвестициялауды жалғастыруда, өйткені ол шетелдік порттарды жалға алу және порт операцияларындағы үлестерді сатып алу сияқты агрессивті саясатты ұстанады. Бірақ Қытайдың инвестициясы серіктестеріне экономикалық пайда әкелуі керек. Қытай мен Пәкістанның экономикалық ынтымақтастығын нығайта түсетін жобалардың бірі – ішкі Қытайдағы Шыңжаң аймағын Пәкістанның Гвадар портына автомобиль, теміржол және құбыр желісі арқылы қосатын Қытай-Пәкістан экономикалық дәлізі (CPEC). Деректер көрсеткендей, CPEC-тің 20% қарызға негізделген қаржыландыру, ал 80% Пәкістан мен Қытай арасындағы бірлескен кәсіпорын бизнесіне салынған инвестициялар. Жобаны іске асыру жергілікті пәкістандықтар үшін 40 000 және қытайлықтар үшін 80 000 жұмыс орнын құрғанын атап өткен жөн.

Қытай Африкадағы ірі инвестор және несие беруші болып табылады. Қытайдың Африкадағы OFDI қоры 2011 жылы 16,24 миллиард доллардан 2015 жылы 34,69 миллиард долларға дейін өсті, бұл өткен кезеңмен салыстырғанда 21%-ға өсті. Айта кетейік, 2015 жылдың қаңтарындағы жағдай бойынша Қытайдың Африкаға салған инвестициясының 46,5%-ы өңдеу өнеркәсібіне, 7,7%-ы ауыл шаруашылығына тиесілі. Гана Қытайдың Африкадағы ең маңызды экономикалық серіктестерінің бірі болып табылады. Қытайдың Ганының өндірісіне инвестициялауы жоғары ішкі бәсекелестік пен өнеркәсіптік дамуға, Африканың ұзақ мерзімді әлеуетіне, тасымалдау құнының төмендеуіне және жергілікті материалдарды пайдалануына байланысты. Қытайдан келген инвестициялар ганалықтарды жұмыс істеуге, жеткізуге немесе зауыттар құруға итермелейді. Дегенмен, көптеген қытайлық инвестициялық жобаларда шешілмеген мәселелер бар болып табылады. Мысалы, жүзден астам қытайлық фирма өндірістік инвестор ретінде тіркелгенімен, қазіргі уақытта тек 20% ғана жұмыс істеп тұрғанын растауға болады. Сондай-ақ, қытайлық зауыттардағы жұмысшылардың басым көпшілігі - ганалықтар, олардың аз бөлігі басшылық қызметтерді атқарады.

Дамушы елдер өздерінің индустрияландыру немесе басқа саясаттары үшін Қытайдан инвестиция тартуға тырысса, дамыған елдер алаңдаушылық танытып, Қытайдан келетін капитал ағынын реттеуге тырысады. Мысалы, 2016 жылдан бері АҚШ пен Еуропалық Одаққа (ЕО) Қытай инвестициясы айтарлықтай төмендеді. АҚШ-тың қытайлық инвестиция ағынын саяси және реттеуші бақылауының артуы

құлдырауды айтарлықтай арттырды. 2000 жылдан кейін АҚШ пен ЕО-дағы қытайлық инвестициялардың барлығы дерлік технология мен активтерді сатып алудың маңыздылығына баса назар аударып, сатып алу түрінде болды. Қытайлық инвесторларды негізінен АҚШ-тағы жылжымайтын мүлік және орналастыру секторы қызықтырса, ЕО ақпараттық коммуникациялық технологиялар, көлік және инфрақұрылым секторлары олар үшін ең маңыздысы болды. Дегенмен, АҚШ пен ЕО саясаттарында айырмашылықтар бар. Мысалы, АҚШ үкіметі ұлттық қауіпсіздік мәселелеріне байланысты Huawei-ді АҚШ нарығынан толығымен алып тастау үшін әрекет етіп жатқанда, ЕО Huawei-ге Еуропадағы 5G желілерінің негізгі жеткізушісі болуға мүмкіндік беретін саясатты қабылдайды деп күтілуде.

2021 жылы Қытайдың жалпы тікелей инвестициясы өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 9,2%-ға артып, 145,2 миллиард долларға жетті. Елдің қаржылық емес сыртқы инвестициялары 3,2%-ға өсіп, 113,6 миллиард долларға жетті. Бір белдеудегі қаржылық емес инвестициялар 14,1%-ға өсті. Жарияланған М&А мәмілелерінің саны 516-ға жетіп, олардың құны 19%-ға өсіп, 57 миллиард долларға жетті. 2021 жылы Қытай 258,5 миллиард долларға жаңа инженерлік, сатып алу және құрылыс жобаларына қол қойды, бұл 2020 жылмен салыстырғанда 1,2% жоғары. Технология, БАҚ, ойын-сауық, телекоммуникация, жылжымайтын мүлік, қонақжайлық және құрылыс Қытайдың инвестициясы үшін негізгі секторлар болып қала береді. Бейжің әкімшілігінің жаңа негізгі жобаларына Мельбурндағы (Австралия) Солтүстік-Шығыс теміржол желісі жобасының аяқталуы және іске қосылуы және Қытай кәсіпорындары Еуропада алғаш рет метро құрылысы жобасына қатысып жатқан ресейлік метро жобасы кіреді.

Осылайша, Қытайдың жаһандық инвестор ретіндегі рөлі айтарлықтай артты. Қытайдағы бизнес негізінен табиғи ресурстарға, инфрақұрылым нысандарына және ақпараттық коммуникациялық технологияларға, сондай-ақ инвестициялау кезінде пайдаға қатысты. Сондай-ақ, өз еліндегі қызу бәсекелестік оларды ынталандырып отырғанын айту керек. Енді бір жағынан, дамыған елдер қытайлық инвестицияға қатаң ережелер қояды. Дамушы елдер Қытайдан инвестиция тартуға үлкен қызығушылық танытуда, өйткені олар өздерінің индустрияландыруына және жұмыспен қамтудың жоғарылауына ықпал етеді. Дегенмен, Қытай инвестициясының оң нәтижесіне қызығушылық танытатын елдердің институционалдық дамуына байланысты екенін атап өткен жөн.

Жазушы: Әзімжан Хитахунов,

Еуразия ғылыми-зерттеу институты, Қазақстан

Саясат, сыртқы қатынастар және қауіпсіздік

- Қазақстан президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Сауд Арабиясы корольдігінің тақ мұрагері Мұхаммед бен Салман Әл Саудпен телефон арқылы сөйлесті. Тараптар екі ел арасындағы, әсіресе, экономикалық қарым-қатынас аясындағы ынтымақтастықты дамытудың лайықты мүмкіндіктерін атап өтіп, бұл саяси байланыстарды да нығайта түсетінін тілге тиек етті. Президент Тоқаев Қазақстандағы мұнай-химия, ауыл шаруашылығы, энергетика, қаржы қызметтері және туризм салаларындағы маңызды мүмкіндіктерге тоқталып, Мұхаммед бен Салманды Қазақстанға шақырды (Kazinform, 15.04.2022).
- Өзбекстан президенті Шавкат Мирзиёев пен Венгрия премьер-министрі Виктор Орбан телефон арқылы сөйлесіп, Венгрия мен Өзбекстан арасындағы қарым-қатынасты талқылады. Сөйлесу барысында Шавкат Мирзиёев Виктор Орбанды соңғы парламенттік сайлаудағы жеңісімен құттықтады. Тараптар өткен жылдың наурыз айында Ташкентте өткен жоғары деңгейдегі Өзбекстан-Венгрия саммитінен кейін қол жеткізілген уағдаластықтарды жүзеге асыру үдерістерін талқылады. Тараптар ынтымақтастық жобаларын іс жүзінде жүзеге асыруға ерекше назар аударды, сондай-ақ өзекті халықаралық және аймақтық мәселелерді қарастырды (Kun.uz, 14.04.2022).
- Пәкістан парламенті жексенбі күні таңертең Иман Хан сенімсіздік вотумында биліктен қуылғаннан кейін Шахбаз Шарифті елдің жаңа премьер-министрі етіп сайлады. Шахбаз Шариф 2023 жылдың тамыз айындағы сайлауда дейін қызмет ететін жаңа үкіметті құрады. Пәкістанның Ұлттық ассамблеясында премьер-министр ретіндегі алғашқы сөзінде Шариф жұмысшылардың жалақысы, зейнетақысы және ең төменгі жалақысы көтерілетінін жариялады (Aljazeera.com, 11.04.2022).
- Орталық Азия елдері мен Жапонияның сыртқы істер министрліктерінің басшылары Орталық Азия елдері мен Жапония арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастардың 30 жылдығына арналған «Орталық Азия + Жапония» диалогының сегізінші виртуалды отырысына қатысты. Қатысушылар сауда, экономика, инвестиция, денсаулық сақтау, экология, тұрақты даму және өңірлік қауіпсіздік салаларындағы ынтымақтастықты кеңейту мүмкіндіктері туралы пікір алмасты. Тараптар Орталық Азия елдері мен Жапония соңғы отыз жылда барлық салаларда тиімді ынтымақтастық орнатқанын мәлімдеді (The Astana Times, 15.04.2022).
- Кеше Тәжікстан Сыртқы істер министрі Сирожиддин Мухриддин, Бахрейн Сыртқы істер министрі Др. Абдуллатиф бен Рашид әл-Заянимен телефон арқылы сөйлесті. Министрлер талқылаған тақырыптардың қатарында екі елдің халықаралық және өңірлік ұйымдар аясындағы өзара іс-қимыл мәселелері де болды. Атап айтқанда, тараптар Бахрейннің Шанхай Ұн-тымақтастық Ұйымындағы Диалог бойынша әріптес мәртебесіне берген өтінішін бағалау барысы туралы пікір алмасты (Avesta.tj, 15.04.2022).
- Армения Сыртқы істер министрлігінің баспасөз хатшысы Вахан Хунанян жақында берген сұхбатында Армения мен Түркия арасындағы қарым-қатынастарды қалыптастыру жөнінде келесі кездесуді Венада өткізуге болатыны туралы алдын ала келісім бар екенін мәлімдеді. Ол сондай-ақ армян тарапының Түркия Сыртқы істер министрі Мевлют Чавушоглуның бұған дейін айтқан батыл қадамдар қажеттілігімен толық келісетінін мәлімдеді. Бұған дейін Армения премьер-министрі Никол Пашинян екі ел келіссөздердің жалғасып жатқанын көру үшін бар күш-жігерін салуы керектігін атап көрсетті (Mfa.am, 15.04.2022).

Экономика, қаржы және энергия

- Дүниежүзілік банктің болжамы бойынша Қазақстан экономикасы 2022 жылы 1,8%-ға, 2023 жылы 4%-ға өседі. Банктің бұрынғы болжамы тиісінше 3,7% және 4,8% болды. Ресей экономикасының құлдырауы Қазақстан экономикасына да кері әсерін тигізуде. Саудадағы үзілістер бизнестің сеніміне нұқсан келтіреді және валюта бағамының құбылмалылығын арттырады, бұл экономикалық өсуді бәсеңдетеді. Қазақстан үкіметі 2022 жылдың соңына қарай елдің жалпы ішкі өнімі (ЖІӨ) 2,1%-ға өседі деп болжап отыр (Qazaq TV, 12.04.2022).
- Халықаралық қауымдастық соғыстан кейінгі Ауғанстанға гуманитарлық қолдау көрсетуді жалғастыруда. Жақында елге 32 миллион доллар ақшалай гуманитарлық көмек берілді. Елдің Орталық банкі бұл соманың 13 миллион доллары ұлттық валюта ауғанның құнын тұрақтандыруға жұмсалатынын мәлімдеді. Бақылаушылар ауғанның құнын бір деңгейде ұстауға тырысады. Ауғанстанда тәліптер билікті басып алғаннан кейін АҚШ Ауғанстан Орталық банкінің 9 миллиард долларлық активтерін бұғаттады (Синьхуа, 17.04.2022).
- Дүниежүзілік банк Өзбекстанда ауыл шаруашылығына цифрлық жүйе құруға қор бөлетінін хабарлады. Өзбекстан Дүниежүзілік банкімен «Цифрлық ауыл шаруашылығы» бірінші интеграцияланған платформасын дамытуға 20 миллион доллар бөлу туралы алғашқы келісімге қол қойды. Оның 8,2 миллион доллары жерге орналастыру жүйесіне, 5 миллион доллары су ресурстарын басқаруға бағытталды. Жабдыктарды сатып алуға 6,8 миллион доллар жұмсалады (Kun.uz, 16.04.2022).
- Өзбек-Қырғыз даму қорының ашылу салтанатында Қырғызстан Министрлер кеңесінің төрағасы Ақылбек Жапаров Қырғызстан Өзбекстанмен бірге Қамбар-Ата ГЭС-1 құрылысын бастайтынын мәлімдеді. Жоспар бойынша жобаның қуаттылығы 1860 МВт құрайды. Жыл сайын орта есеппен 5,6 миллиард кВт/сағ өндіріледі. Елдер сауда-логистикалық орталықтар мен автожолдар салып, сауда көлемін 2 миллиард долларға жеткізуді жоспарлап отыр (Kabar, 14.04.2022).
- Жақында «Әзірбайжан темір жолы» жеке акционерлік қоғамының төрағасы Джавид Гурбанов пен «Қазақстан темір жолы» акционерлік қоғамының төрағасы Нұрлан Сауранбаев логистика саласындағы бірлескен жобаларды жүзеге асыру жөнінде ынтымақтастық туралы келісімге қол қойды. Транскаспий халықаралық көлік бағыты бойынша көп бағытты тасымалдауды одан әрі дамыту мәселелері талқыланды. Бұл бағыттағы тасымалдау көлемі 2021 жылы 586 200 тоннаға жетті, ал контейнерлік тасымалдау 2021 жылы 25 270 TEU (6 метрлік контейнер) жетті (AzerNews, 14.04.2022).
- Украина Экономика министрлігі мен Киев экономика мектебінің бірлескен болжамымен, Соғыс салдарынан Украина экономикасының жалпы шығыны ЖІӨ төмендеген, инвестицияның, жұмыс күші тоқтап, тікелей шығындар, қорғаныс пен әлеуметтік шығындарды қоса алғанда, 564 миллиард доллардан 600 миллиард долларға дейін болған. Өткен аптада азаматтық және әскери инфрақұрылымның бұзылуы мен зақымдануынан Украина экономикасының тікелей шығыны 12,2 миллиард долларға өсті (Ukrinform, 12.04.2022).

Қоғам және мәдениет

- Қоғам қайраткері, академик, тіл жана-шыры Ахмет Байтұрсынұлының 150 жылдығына және көрнекті жазушы, академик Мұхтар Әуезовтің 125 жылдығына арналған кітап көрмесінің ашылуы Санкт-Петербургтегі Ресей ұлттық кітапханасында өтті. Көрмеге 100-ден астам әртүрлі бірегей туындылар қойылды. Іс-шараға жазушылар, Санкт-Петербургте тұратын қазақ және басқа да диаспора өкілдерінен бөлек, қала тұрғындары мен қонақтары қатысты (Kazinform, 15.04.2022).
- Бішкекте қала әкімі Эмилбек Әбдіқадіров Венгрияның Қырғыз республикасындағы Төтенше және өкілетті елшісі Шандор Дорогимен кездесті. Кездесу барысында тараптар қала өмірі, білім және ғылым салаларында тәжірибе алмасу мүмкіндіктерін талқылады. Сондай-ақ тараптар Будапешт пен Бішкек қалалары арасында туысқандық қарым-қатынас орнатуды қарастырды. Эмилбек Әбдіқадіров кездесуге ризашылығын білдіріп, өзара тиімді ынтымақтастық одан әрі арта түсетініне сенім білдірді (Kabar, 14.04.2022).
- Нұр-Сұлтан қаласындағы «Форте Құланшы» көрме алаңында өзбек және түркімен өнерінің көрмесі өтті. «Шығыс уақыты» көрмесінде өзбек суретшілерінің 56 картинасы, жас дизайнерлер арасындағы Global Nomads Fashion Award байқауының финалистері әзірлеген 14 киім топтамасы және түрікмен шеберлерінің тоғыз қолдан жасалған кілемдері қойылды. Көрмеге келген қонақтардың қатарында Өзбекстанның Қазақстандағы Елшісі Саидкрам Ниязхожаев та Өзбекстан, Қазақстан және Орталық Азияның барлық елдері арасындағы екіжақты қарым-қатынастардың серпінін көрсеткені үшін ұйымдастырушыларға алғысын білдірді (Astanatimes, 22.04.2022).
- Грузияның Білім министрлігі Тбилисиде бір топ украин мұғалімдерімен бірге украин тілінде оқытатын мектеп ашты. Барлық сыныптардың балалары украин тілінде стандартты украиндық мектеп бағдарламасына сәйкес оқытылады. Соғыс басталғалы 4,5 миллионнан астам украиндық елден кетіп, оның 25 мыңға жуығы Грузияға өткен (Eurasianet.org, 12.04.2022).
- Түрік ынтымақтастық және үйлестіру агенттігі (ТИКА) Косоводағы мұқтаж жандарға 1250 Рамазан азық-түлік пакетін таратуды бастады. Приштинада ұйымдастырылған көмек тарату рәсіміне Түркияның Приштинадағы елшісі Чағры Сакар, Приштина мэрінің орынбасары Албан Зогаж және ТИКА Приштина координаторы Джихан Динчер қатысты. ТИКА Косовода жұмысын бастаған 2004 жылдан бері Косовода 700-ден астам жобаны қолға алды (Tika.gov.tr, 14.04.2022).
- «Бұрсаның бағындырылуы және тарихи мұрасы» ұранымен өткен жиынға Түрік әлемінің өнерпаздары қатысты. Шара Түрік мәдениетінің халықаралық ұйымы (ТҮРКСОЙ) және Бурса Османгази муниципалитетімен бірлесіп ұйымдастырылды. Іс-шараға Әзірбайжан, Қазақстан, Қырғызстан және Өзбекстаннан келген талантты суретшілер өз жұмыстарын көрсетуге мүмкіндік алды (Turksoy.org, 14.04.2022).